

"DRUŠTVO KOJE UČI": POVIJESNO–DRUŠTVENI ASPEKTI OBRAZOVANJA

Mr. sc. Sabina Vidulin–Orbanić
Filozofski fakultet, Pula

S a ž e t a k

Obrazovanje razmatramo kao povijesnu i društvenu kategoriju, kao proces obrazovnoga djelovanja i instituciju. U izravnoj je vezi s potrebama proizvodnje materijalnih dobara, sa stupnjem razvoja znanosti i tehnike, s ideologijom koja u njega ugrađuje razne ciljeve i s političkim uređenjem nekog društva. Tri su se smjera obrazovanja nadograđivala kroz povijest: razvoj sposobnosti pojedinaca, osposobljavanje za funkcije života te čuvanje, prijenos i korištenje duhovnih, kulturnih, znanstvenih i empirijskih znanja i iskustava čovjeka. Obrazovanje u kojemu je aktivnost učenika još uvijek sporedan čimbenik ne postiže očekivane rezultate, a nedovoljna pripremljenost učenika za daljnji nastavak školovanja i nesnalaženje prilikom suočavanja sa životnim situacijama, postaje ključni problem današnjice. Hoće li nas ponudeni Hrvatski nacionalni obrazovni standard uvesti u novu obrazovnu dimenziju?

Ključne riječi: *obrazovanje, povijesni aspekti, pedagoške paradigme, aktivnost, individualnost, sklonost, rasterećenje*

1. Pojam obrazovanja

S pojmom obrazovanje susrećemo se u svakodnevnim razgovorima, kako u pedagoškim, tako i u društvenim krugovima. S obzirom na to da je osnovno obrazovanje u trajanju od osam godina obvezno za sve građane Republike Hrvatske, a tendencija je produljiti ga na srednjoškolsko obrazovanje, uvijek je bilo i jest aktualno pitanje što se pod pojmom obrazovanja podrazumijeva i zahtijeva.

Uglavnom je ono povezano s procesom učenja i konačnim primjenjivim znanjem.

Mnogi kritičari današnjeg obrazovnog procesa i školovanja uopće, ističu kako je:

- Obvezno školovanje još uvijek obilježeno krutim razredno–predmetno–satnim sustavom
- Nastava previše orijentirana na rad učitelja i na realizaciju školskog programa
- Način ocjenjivanja neprimjeren

- Sadržaj nastavnih predmeta daleko od suvremenog života
- Kurikulum pretežak za znatan dio školske populacije.

No, započnimo od samoga pojma—što je obrazovanje.

Prema rječniku hrvatskoga jezika obrazovanje je rezultat procesa stjecanja znanja.

U leksikonu temeljnih pedagojskih pojmova, Antun Mijatović ističe da obrazovanje ima višestruko značenje i to kao institucija, proces, sadržaj i rezultat organiziranog i/ili slučajnog učenja. Stječu se raznovrsna znanja, umijeća i navike te se razvijaju kognitivne sposobnosti pojedinaca.

Jelavić zaključuje sljedeće: "Obrazovanje se može definirati kao intencionalno, pedagoški (didaktički) osmišljeno i sustavno organizirano učenje odnosno iskustvo pojedinaca koje se očituje u porastu (količinom i kakvoćom) znanja i vještina te razvoju sposobnosti" (Jelavić, 1994, 10).

Prema Glasseru obrazovanje je primjena i unaprjeđenje znanja, a Reboul smatra da je obrazovanje skup procesa i postupaka koji omogućuju svakom djetetu pristup kulturi (Mialaret, 1989).

Obrazovanje najčešće znači proces. Godine 1919. E. Durkheim odredio je pojam obrazovanja kao vođenje mladih od strane starije generacije s ciljem razvoja fizičkih, intelektualnih i moralnih svojstava koje od njega zahtijeva društvo i sredina za koju je spremno (Mialaret, 1989).

U zemljama srednjoeuropskog kruga, odgoj i obrazovanje se različito imenuju i imaju različita određenja. Na osnovi mnogih određenja pojma obrazovanja bjelodana je njegova višeznačnost i to na obrazovanje kao društvena djelatnost, institucija zatim obrazovanje kao proces, sadržaj i rezultat.

Sadržaj obrazovanja, pak, odražava vrijeme odnosno period kao takav. Obrazovni su sadržaji tijekom vremena revalorizirani. Reflektirali su društvene promjene i odražavali se na vanjski svijet. Učenje različitih sadržaja predstavljalo je shvaćanje i prosudbu gospodarstvenih, kulturnih, socijalnih i tehničkih promjena. Na taj se način potvrđivao stupanj ostvarenja civilizacije. U konačnici, funkcionalni ili nefunkcionalni sadržaji uvjetovali su (ne)primjerenost i (ne)cjelovitost obrazovnoga procesa i krajnji rezultat kojeg ima na one koji se obrazuju.

Obrazovanje vidimo kao povijesnu i društvenu kategoriju koja je u izravnoj vezi s potrebama proizvodnje materijalnih dobara, sa stupnjem razvoja znanosti i tehnike, s ideologijom koja u njega ugrađuje razne ciljeve i s političkim uređenjem nekog društva.

U 16. je stoljeću rezultat obrazovanja bio poslušan i elokventan čovjek enciklopedijskog znanja, dok je danas naglasak na aktivnom građaninu—demokrati s naglasakom na sveobuhvatnom obrazovanju pojedinaca, posebice na razvoju sposobnosti samoodlučivanja i suodlučivanja.

2. Povijesni pregled obrazovanja

Proučavajući obrazovanje u prošlosti uviđamo sljedeće osnovne odlike, odnosno težnju da se obrazovanjem oblikuje dobar, mudar i skladan čovjek.

S druge strane, politika društva uvjetovala je tko će biti obrazovan—elita i građanska klasa, kasnije i čitav narod.

Svrha obrazovanja u antici bila je obrazovati lijepog i dobrog čovjeka, dobrog govornika, hrabrog ratnika, krjeposnog građanina, mudrog i obrazovanog vladara.

U srednjem vijeku svrha se usmjeravala na učenost i krijepost, strogost, poslušnost, molitvu i rad.

Devetnaesto je stoljeće obrazovanjem težilo k razvoju svestrano harmonično—obrazovane osobe, građaninu demokratu, dok se u dvadesetom stoljeću pojavio zahtjev ka razvoju sveobuhvatne osobnosti. Istraživao se i poticao razvoj darovitosti, samostalnosti, kritičkoga mišljenja, te ravnopravnosti. Kraj 20. stoljeća obilježen je i raskorakom između potreba društva i onoga što daje škola.

S obzirom na to da se obrazovanjem u vremenu u kojem živimo zahtijeva više nego ikada pitamo se: Kako živjeti i djelovati u društvu brzih društvenih promjena koje direktno utječu na obrazovanje, njegove sadržaje i ciljeve?

Nadalje, kako obrazovanje usuglasiti sa sve intenzivnijom mobilnošću, migracijama stanovništva, informacijskim društvom i visokom tehnologijom?

Povijesno je mjesto nastanka pojma obrazovanja otprilike nastanak modernoga građanskoga društva koji se protivio ekonomskom utilitarizmu svoga vremena.

Mnogi ugledni pedagozi bavili su se terminima obrazovanja, no pod utjecajem politike određenoga društva.

Početno obrazovanje isključivo elite zamijenilo se s obrazovanjem građanske klase, a zatim i naroda, čime je omogućen presedan u povijesti.

Neohumanisti su, na čelu s Wilhelmom von Humboldtom, zahtijevali opće ljudsko obrazovanje koje je postalo u početku povlastica građanske klase. Nadalje, Georg Kerschensteiner formulirao je tezu da je općeljudsko obrazovanje za radnike moguće, no samo kroz stručno obrazovanje. Formulacija obrazovanja rabljena je za određenu ciljnu predodžbu.

Reviziju neohumanističkog pojma obrazovanja proveo je Eduard Spranger. No, nove teorije obrazovanja postajale su nužno ideologijom, bez kvalitetnih promjena.

Spomenuli smo da je obrazovanje društvena kategorija, no neizostavna je i tendencija primjene znanstvene metode na proces obrazovanja.

Pokušaji primjene znanstvene metode na proučavanje obrazovanja datiraju od njemačkog filozofa Johanna Friedricha Herbarta koji je zahtijevao primjenu psihologije na umjetnost podučavanja. Max Wundt, također, svojim je radom "Principles of Physiological Psychology" značajno utjecao na obrazovanje 20. stoljeća. U knjizi "The Principles of Psychology", William James navodi da je svrha obrazovanja organizirati dječje sposobnosti upravljanja kako bi se prilagodili socijalnoj i fizičkoj okolini. Tako-

đer smatra da je potrebno probuditi i širiti interese jer su oni prirodno polazište poduke, a učitelj je taj koji treba pomoći obrazovanju pojedinaca i društva.

Unaprjeđivanju dječjega razvoja, motivacijom i teorijama učenja bavili su se Edward L. Thorndike, John Dewey i Sigmund Freude koji su svojim smjerovima i teorijama ponudili nove osnove obrazovanja.

Dakle, oni navode važnost interesa i motivacije u "buđenju" djeteta te potiču njegov razvoj prema osobnim etapama.

Nasuprot različitim progresivnih pravaca u obrazovanju 20. stoljeća, snažni se glasovi zalažu za starije tradicije. Tako esencijalisti naglašavaju ljudska iskustva za koja vjeruju da su neophodna za ljudski život danas i u svako doba. Adler traži povratak k obrazovanju fiksiranog po sadržaju i cilju, Hutchins povratku na kultiviranju intelekta, a rimokatoličko obrazovanje uzima Boga kao nepromjenjivu osnovu djelovanja.

Tri su stvari koje upravljaju razvojem obrazovanja 20. stoljeća: dijete, znanost i društvo. Upravo je to temelj pokreta tzv. progresivnog obrazovanja. Novi programi spajaju učenje i igru te sposobnosti djeteta stavljaju u prvi plan. Tako Dalton plan predstavlja pionire individualiziranog učenja, Winnetka plan vođen je dječjim ciljevima i njihovim sposobnostima dok Gary plan utemeljuje školu koja obuhvaća rad, učenje i igru na svim stupnjevima obrazovanja.

Različite aktivnosti, projekti i istraživanja postaju temelj obrazovanja.

"Neki od trajnijih efekata pokreta vide se u programima aktivnosti, imaginativnom pisanju i čitanju, projektima u vezi sa zajednicom, fleksibilnom razrednom prostorom, dramskim i neformalnim aktivnostima, istraživačkim metodama učenja, sustavima samoprocjenjivanja i programima za razvoj građanskog prava i odgovornosti u školskim sustavima diljem svijeta." (Dobrota, 2000, 11)

2.1. Pokreti u obrazovanju

Različiti pedagozi tijekom stoljeća nadopunjuju pedagoške paradigme naglašavajući pritom da je dijete "centar svijeta". Rousseauov *Emil* i Pestalozzijev *Kako Gertruda odgaja svoju djecu* u središte postavljaju dijete. Maria Montessori i Ovide Decroly nastavili su njihovo učenje i realizirali vlastite metode koje su se proširile svijetom i utjele na stavove i praksu obrazovanja djece.

Osim navedenoga, drugi je pokret naglašavao znanstvenu osnovu obrazovanja pa je nazvan znanstveno–realističnim obrazovanjem. Započeo ga je Édouard Claparede, a nastavio Jean Piaget. Predmetom interesa obrazovnih reformatora postaje cjelokupan dječji razvoj. Treći pokret, socijal–rekonstrukcionistički smatra da se društvo može rekonstruirati kroz potpunu kontrolu obrazovanja. Komunističkom obrazovanju ideal je bio homo faber koji je zajedničkim naporima stvarao materijalna, umjetnička i duhovna dobra i postignuća. Škola je trebala uključiti učenike u rad u školi i izvan nje. Podvarijanta ovog pokreta bio je Kibbutzim (kolektivna poljoprivredna zadruga) u Izraelu čiji je temelj bio da se roditelji odriču odgajanja i obrazovanja djece i predaju ih profesionalnim edukatorima, što se zbivalo zbog praktičnih, ekonomskih i obrazovnih razloga.

Pokreti za alternativne škole potraga su, zapravo, za novim i djelotvornim idejama u odgoju i obrazovanju koje djelotvornije i primjerenije odgovaraju vremenu i prostoru.

Svaki je predstavnik, bilo govornik, političar, ratnik, filozof, pedagog slijedio smjer i tijek svoga vremena. Povijesnim razvojem smjerovi su se ispreplitali, ponekad i podupirali u zajedničkim ciljevima, pa su proizašli novi pedagoški projekti koji su označili predindustrijsku i početak industrijske ere.

Navedimo da su se temeljne zamisli o odgoju i obrazovanju tijekom čitave ljudske povijesti razvijale u tri smjera: razvoj sposobnosti pojedinaca, osposobljavanje za funkcije života te čuvanje, prijenos i korištenje duhovnih, kulturnih, znanstvenih i empirijskih znanja i iskustava čovjeka.

Obrazovanje u 20. stoljeću u tijesnoj je vezi s trendovima u društvu i znanosti, ali u središtu je pozornosti dijete i njegovi interesi.

Spomenimo i to da je od kraja šezdesetih pa do samog kraja dvadesetog stoljeća nastupila tzv. "kriza obrazovanja". Ta je kriza usmjerila istraživanja i doprinijela promjenama na području redefinicije svrhe, zadaća, sadržaja, organizacije rada, metoda rada i evaluacije djelovanja suvremene škole.

Nakon razdoblja "krize obrazovanja", uslijedila je etapa poznata kroz različite nazive poput: reformska pedagogija, reformologija, nova pedagogija, kritička pedagogija i kognitivna pedagogija.

Ipak, nakon različitih istraživanja, redefinicije svrhe i metoda te reforme, aktualna ostaju i dalje pitanja optimalnog obrazovanja danas, mogućnost približavanja svjetskim trendovima te važnost inovacija i istraživanja. Iako su različite povijesne, društvene i političke situacije zemalja, a ni sadržaji nisu univerzalni, ipak je želja za razmatranjem osobe u cjelokupnom kontekstu zajednička.

No, kakvo je to suvremeno shvaćanje obrazovanja: Mir u svijetu? Ekologija? Demokracija? Kulturni identitet? Stvaralaštvo?

"Nije više pouzdano ni razvidno koje su to sve funkcije koje bi, s gledišta životnih potreba, trebalo usvojiti od strane mladog naraštaja, a potom nije jasno koji su to sve sadržaji kojima bi se te nominirane i odabrane funkcije razvijale ili barem mogle razvijati." (Ibid, 43)

3. Obrazovanje danas

Osnovno se obrazovanje proširilo po zapadnom svijetu težeći za ukidanjem nepismenosti i podizanjem razine socijalnog razumijevanja. Unatoč progresu, škole nisu uspjele ići ukorak s velikim socijalnim promjenama koje su se odvijale.

Tijekom 19. i 20. stoljeća razvio se moderni obrazovni sustav. Građanstvo se zanimalo za više stupnjeve obrazovanja poput gimnazija i sveučilišta jer je diploma omogućavala vodeći položaj u državi. No, plemstvo je i dalje zadržalo svoje povlastice te su građani mogli zadirati samo u gospodarstvo, te u srednje i više službeničke pozicije, otprilike do prvoga svjetskog rata.

20. stoljeće obilježili su internacionalni ratovi, unutrašnji konflikti i neredi kako socijalnih tako i rasnih i ideoloških skupina, te izvršili dubok utjecaj na obrazovanje. Industrija, znanost i tehnologija donijeli su goleme promjene u društvu pa se obrazovanje počelo shvaćati kao instrument nacionalnog razvoja.

U vrijeme kada su misao i tehnologije iznimno uznapredovale, odgojno–obrazovni sustav suočen je s brojnim zahtjevima koji se pred njega postavljaju. Klasična nastava unutar postojećeg odgojno–obrazovnog sustava nije dovoljno djelotvorna i nudi često samo knjiška znanja. Učenik pasivno sudjeluje u školskim, a kasnije životnim situacijama.

Obrazovanje u kojemu je aktivnost učenika još uvijek sporedan čimbenik ne postiže očekivane rezultate, a nedovoljna pripremljenost učenika za daljnji nastavak školovanja i nesnalaženje prilikom suočavanja sa životnim situacijama postaje ključni problem.

"Ljudi su danas rastrgani između globalizacije čije manifestacije gledaju oko sebe a kadšto ih moraju otrpjeti, te svoje potrage za korijenima, referencijama i osjećajem pripadništva. Obrazovanje se danas više no ikad mora suočiti s tim problemom, u doba dok se svjetsko društvo rađa u mukama: obrazovanje je u srcu razvitka i pojedinaca i zajednica; njegovo je poslanstvo omogućiti svakome od nas, bez iznimke i u potpunosti, razviti sve naše talente i ostvariti naš stvaralački potencijal, uključujući i odgovornost za vlastite živote i postignuće određenih ciljeva." (Delors, 1998, 18–19)

Obrazovanjem bi svakako trebalo pokrenuti i usmjeriti mišljenje i djelovanje učenika te omogućiti razvoj specifičnih učenikovih potencijala kao i potaknuti njegov kompletan razvoj. Razvoj genetski određenih potencijala omogućit će mu isticanje ali i integriranje u društvo s ciljem usvajanja zajedničkih kulturnih vrijednosti, razvijanje samopouzdanja i potenciranja kreativnosti. Ostvarivši svoj potencijal, pripremljen je za posao i ulogu u društvu.

Nema dvojbe da novo doba internacionalizacije trgovine, informatičkog društva, znanstvenog i tehnološkog rasta donosi različite propozicije koje se odražavaju i na nastavni proces. Suvremeni svijet traži sposobnost, vještinu, stručnost, znanje, a učenicima putem obrazovanja to treba i ponuditi.

Pitamo se, zapravo, što učenici smatraju korisnim znanjem u stvarnom svijetu?

Ovo iznova aktualno pitanje potrebno je konstantno propitivati zbog promjenjivih okolnosti, okvira i uvjeta u kojima nastaju. Povezano je s kulturnim, socijalnim, znanstvenim, gospodarskim i mnogim drugim sastavnicama.

Odgovor na to pitanje dala su razna ispitivanja. Korisne vještine odnose se na: čitanje, pisanje, računanje, znanost i upotrebu računala.

Međutim, koje su vještine potrebne za uspjeh na radnom mjestu?

To su: pisanje, čitanje i kompjutorska pismenost.

Uspjeh u stvarnom svijetu danas je usmjeren i na dodatne vještine poput rješavanja problema, primjene znanja, rukovođenja i surađivanja.

Usljed navedenoga, učenicima treba približiti termin obrazovne kompetencije. Ona se odnosi na poboljšanje primjene stečenog znanja i podrazumijeva razmišljanje i

primjenu razmišljanja u govoru, čitanju, pisanju i rješavanju problema, a to će ostvariti npr. prikupljanjem podataka i informacija na svaki njima dostupan način bilo putem interneta, knjiga, CD-roma i sličnoga.

UNESCO je početkom sedamdesetih godina 20. stoljeća angažirao uglednu skupinu stručnjaka da se pozabave pitanjima nerazmjera između škole i života. Izvješće je poznato kao "Učiti za život" ("Naučiti postojati", Edgar Faure i suradnici, UNESCO, 1972.) No, nažalost, nije bilo dostatno stvarnoj brzini svekolikih promjena. Temelj promjena koje je izgradio E. Faure sa suradnicima dopunile su i brojne druge međunarodne udruge te izradile slične preporuke i sugestije o tome što bi trebalo poduzeti u svezi s obrazovanjem mladog naraštaja, primjerice Council of Europe: Learning for Life, Strasbourg, 1984.

Faureov je rad nastavio Jacques Delors s publikacijom "Učenje, blago u nama", 1996. U toj je publikaciji utvrđeno sljedeće:

- Obrazovanje je vremenski sve duže.
- Prosječna obrazovanost populacije sve je viša.
- Konfiguracija znanja se mijenja, znanstvene se spoznaje proširuju.
- Škola se sporo prilagođava promjenama u okolini.
- Upitne su vrste, opseg i dubina znanja koje škola nudi.
- Neusklađen je odnos između općeg i stručnog znanja.
- Velik broj čimbenika djeluje na odgoj i obrazovanje izvan škole.
- Stručna znanja brzo zastarijevaju, struke i zanimanja brzo se mijenjaju.

Danas je obrazovanjem obuhvaćena šira populacija. Škola se prilagođava promjenama, no koncentracija znanja svakim je danom upitna jer dolazi do brzog zastarijevanja podataka.

Ali, važnost obrazovanja nije upitna!

Povjerenstvo Europske zajednice upravo u obrazovanju vidi mogućnost napredovanja čovječanstva i čovjekova samoispunjenja.

Interes za obrazovanjem iskazuju i pojedinci i društvo. Pojedinci zbog svojih potreba, želja i ambicija, a društvo jer se procvatom ljudskog potencijala svakog pojedinca doprinosi boljitku društva u cjelini.

"Obrazovanje i izobrazba postat će sve više glavnim polugama samosvijesti, pripadnosti, napredovanja i samoispunjenja. Obrazovanje i izobrazba, bilo onako kako se zahtijevaju u formalnome obrazovnom sustavu, na poslu, bilo na više neformalan način, ključ su mogućnosti da svatko nadzire svoju budućnost i svoj osobni razvitak." (Povjerenstvo EZ, 1996, 13)

Prema Školskom kurikulumu odnosno Britanskom nacionalnom kurikulumu iz 1988. godine težište obrazovanja postavlja se na promicanju duhovnog, moralnog, kulturnog, mentalnog i tjelesnog razvoja učenika u školi i društvu te pripremanju učenika za posao, odgovornost i životna iskustva odrasle osobe. Odgoj i obrazovanje trebaju biti u skladu s vanjskom prirodom djeteta a težiti valja njenom izgrađivanju i razvijanju. Vrijeme je da ovakvi tekstovi postanu praksa.

4. Zadatak epohe

Živjeti u vremenu inovacija podrazumijeva znati se služiti ponuđenim sredstvima i pomagalicama te pronaći i koristiti željene informacije. Valja iskoristiti nove tekovine što ih nudi moderno doba i težiti stalnom društvenom obrazovanju i samoobrazovanju. Permanentno je obrazovanje modus vivendi današnjice.

Lesourne takvo društvo, koje teži permanentnom obrazovanju, naziva društvom edukacije.

"Možda se rađa novo društvo. Društvo prožeto informacijama, natopljeno znanošću i tehnikom, otvoreno prema svijetu, društvo koje se više određuje raznolikošću pojedinačnih situacija negoli opsegom velikih društvenih skupina, jače obilježeno raznolikošću ritmova negoli strogim određivanjem vremena, društvo željno kompetencija koje se stalno obnavljaju, društvo u kojem će mnogi muškarci i žene posjedovati po dio zajedničkog umijeća ... Ukratko, društvo koje bi također mogli nazvati društvom edukacije ili izobrazbe." (Lesourne, 1993, 208)

Različiti su zadaci koje novi naraštaji stavljaju u prvi plan. Kompetencija, samostalnost, prilagodba, inovacijske sposobnosti te održavanje i obnavljanje umijeća samo su neki od uvjeta društvene egzistencije.

Tako se i novi odgojno-obrazovni sustav treba prilagoditi "životnoj potražnji" i omogućiti stjecanje osnovnih uvjeta za realizaciju navedenih potreba. Svakom pojedincu valja pružiti pristup širokoj paleti znanja i razvijati njegove sposobnosti nužne za samostalan život i zapošljavanje.

U knjizi *Prema društvu koje uči* Povjerenstvo Europske zajednice odredilo je glavne smjerove budućnosti u obrazovanju i izobrazbi.

Tzv. Bijeli dokument Jacquesa Delorsa čiji je cilj analiza obrazovanja i izobrazbe, ustvrdio je bitne smjernice budućnosti odgoja i obrazovanja:

- "Poticati stjecanje novoga znanja
- Približiti školu poslovnome području
- Suzbiti socijalno isključivanje
- Razviti sposobnost služenja europskim jezicima
- Izjednačiti kapitalna ulaganja i ulaganja u izobrazbu." (Povjerenstvo EZ, 1996, 93)

Ulaganje u izobrazbu potrebno je danas da bismo stečenim znanjem kvalitetnije oblikovali budućnost društva, utjecali na kulturu i doprinijeli civilizaciji novim i kvalitetnim pristupima.

Planiranim djelovanjem praktičara, teoretičara i ostalih sudionika odgojno-obrazovnog procesa moguće je oblikovati primjereniji i pristupačniji školski sustav. Suočavanje s problematikom svakog pojedinog nastavnog predmeta doprinijet će razgradnji postojećeg stanja i omogućiti promjene u cjelokupnom odgojno-obrazovnom sustavu.

Hrvatska to danas pokušava. Uvođenjem Hrvatskog obrazovnog standarda u osnovne općeobrazovne škole u školskoj godini 2005/ 2006. 5% hrvatskih škola započelo

je s primjenom eksperimentalnog programa u svakom predmetu, a tijekom školske godine 2006/2007. sve su se škole u Hrvatskoj uključile u eksperimentiranje novog sustava obrazovanja.

4. 1. Ciljevi, načela i sadržaji Hrvatskog nacionalnog obrazovnog standarda (HNOS-a)

Na poticaj Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa i zahvaljujući ustanovama koje su sudjelovale u izradbi HNOS-a, posebice, Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti, nastavničkim fakultetima, učiteljskim akademijama i visokim učiteljskim školama, Agenciji za odgoj i obrazovanje, institutu "Ruđer Bošković", Hrvatskom institutu za povijest, Institutu društvenih znanosti "Ivo Pilar", Institutu za društvena istraživanja, Nacionalnom vijeću za konkurentnost, Gospodarsko-socijalnom vijeću te hrvatskoj javnosti, nastao je projekt pod nazivom Hrvatski nacionalni obrazovni standard.

Nacionalni obrazovni standard je cjelovit pristup obrazovnomu procesu, otvoren i dinamičan dokument koji omogućava stalno unapređivanje školstva sukladno zahtjevima i potrebama gospodarstva i društva.

Izradba HNOS-a započela je rasterećenjem nastavnog gradiva od nepotrebnih sadržaja. Povjerenstva koja su sastavljena od učitelja praktičara, sveučilišnih profesora, akademika, pedagoga, psihologa, defektologa, liječnika i drugih stručnjaka, izradila su tijekom 2004. godine prvu radnu inačicu nastavnih tema u okviru HNOS-a. Brojnim javnim sastancima, radovima županijskih stručnih vijeća, skupovima te pokretanjem javne rasprave i objavljivanjem na web stranicama Ministarstva, otvoren je proces dinamičkog razvoja HNOS-a s ciljem poboljšanja ponuđenog radnog prijedloga.

Definirani su ciljevi Hrvatskog nacionalnog obrazovnog standarda i to: rasterećenje učenika, nastava temeljena na procesu poučavanja, poučavanje usmjereno prema učeniku, uvođenje istraživačke nastave, stjecanje trajnih i uporabljivih znanja, sposobnosti i umijeća, razvijanje sposobnosti za rješavanje problema i donošenje odluka, razvijanje poduzetničkog duha, osposobljavanje za cjeloživotno učenje, jačanje odgojne uloge škole, jačanje suradnje škole i lokalne zajednice te stjecanje socijalnih i moralnih navika i sposobnosti.

Usljedio je odabir četrdeset i osam eksperimentalnih škola na nivou Republike Hrvatske koje su tijekom školske godine 2005./2006. pokušale ostvariti rasterećenje učenika u inovativnom, pomno planiranom ali i fleksibilnom standardu.

Kako bi se pomoglo odabranim učiteljima da što lakše realiziraju zadano, dogovorena su stručna usavršavanja. Sustavno stručno usavršavanje temeljna je sastavnica za poboljšanje kakvoće nastave. Pritom je određeno težište na produbljivanju stručnih znanja i na novim sadržajima, metodama i tehnologiji nastave, odnosno na poznavanju i razumijevanju znanstvenih i stručnih osnova te praktične primjene u nastavnom predmetu i osposobljenost za praktičnu primjenu metodičkih, pedagoških i psiholoških znanja. Nositelji stručnog usavršavanja učiteljstva radi provedbe HNOS-a bili su i jesu Minis-

tarstvo i Agencija za odgoj i obrazovanje, koji su odabrali stručni tim istaknutih učitelja, profesora i znanstvenika da pomognu u ostvarenju zadanih ciljeva.

Prvi je korak obuhvaćao utvrđivanje programa i njegovog ustrojstva te provođenje stručnog usavršavanje učitelja–poučavatelja.

Drugi je korak bio osposobiti voditelje županijskih stručnih vijeća, a treći provođenje jedinstvenog djelatnog plana i programa provedbe HNOS–a kroz različite oblike stručnog usavršavanja učitelja na terenu.

Seminari za razrednu i predmetnu nastavu provodili su se tijekom školske godine u različitim gradovima Hrvatske, ovisno o predmetu ili području. Teme su imale općenitu konotaciju koje su se zatim individualizirale, ovisno o potrebama struke. Obuhvaćene su sljedeće kategorije: što je HNOS, njegovi odgojni ciljevi, rasterećenje učenika prema HNOS–u, praćenje i vrednovanje prema HNOS–u, nove uloge učitelja i učenika, primjena različitih metoda učenja i poučavanja, novi izvori znanja, prilagodba postojećih udžbenika, suvremene metode učenja i poučavanja, stilovi i strategije poučavanja prema HNOS–u, interkulturalni i multikulturalni odgoj i obrazovanje prema HNOS–u, stvaranje učinkovitog tima, individualizacija nastave, poučavanje učenja, odgovornost u učenju i za učenje, razvijanje odgovornosti za vlastito obrazovanje, europska dimenzija u obrazovanju, europski jezični portfolio, učenje za demokratsko građanstvo, razvijanje kritičkog mišljenja, povezivanje školskog kurikulumu s potrebama lokalne zajednice te razvoj i implementacija HNOS–a.

Osim globalnih tema usavršavanja unaprijed su dogovoreni *vremenski okviri*, *sadržaji*: opći dio i posebni sadržaji, *oblici rada*: predavanja, prezentacije, izlaganja, kraće aktivnosti i radionice te *predavači*: metodičari s fakulteta, visokih učiteljskih škola, stručnjaci koji su sudjelovali u izradbi HNOS- a, pedagozi, psiholozi, defektolozi i učitelji iz prakse.

Ciljevi seminara bili su upoznati sudionike s HNOS–om, promovirati aktivne metode poučavanja usmjerene na učenika, rasteretiti učenika u vidu novog pristupa radu uz manje faktografskog znanja, poticati kritičko razmišljanje i logičko zaključivanje, zatim jačati timski rad, te uvidjeti potrebu i korist od cjeloživotnog učenja.

Novi model obrazovanja orijentiran je na osuvremenjivanju pristupa nastavi primjenom novih usmjerenja, zatim razvijanju samopouzdanja kod učenika, poticanju njegovog razmišljanja i odgovornosti za vlastito obrazovanje, kako bi u okviru školovanja postao svjestan segmenata i područja u kojima može ostvariti osobni potencijal i na taj način doprinijeti boljitku društva.

Dosadašnja načela pokazala su se neprimjerena za odgoj i obrazovanje novih i zahtjevnih generacija. Nastavni su sadržaji bili preopterećeni mnoštvom podataka i enciklopedijskih sadržaja, a nastava se najčešće izvodila putem predavanja. Nisu se poticale prirodne sklonosti djeteta, njegova koncentracija, moć zapažanja i razvojna snaga. Uz oslabljenu inicijativu učenika, sputanu originalnost, nesposobnost opažanja i povezivanja nije se moglo puno postići u nastavi. Ipak, bilo je i ima učitelja koji su svojim radom zadužili hrvatsko školstvo. Kreativnim projektima, nesputani i slobodni usudili su se biti inovatori svoga vremena te poticati učenike na razmišljanje i primjenu naučenoga.

Navest ćemo da su brojni i kritičari HNOS-a koji smatraju da HNOS za polazište uzima postojeći nastavni plan iz 1999. godine. To znači da zadržava njegovo didaktičko ustrojstvo koje nije usklađeno s novom didaktičko-metodčkom paradigmom za koju se opredjeljuje. Zadržava se predmetno-satna organizacija nastave, osmogodišnje obvezno školovanje i nastavna satnica za pojedine predmete. Samim zadržavanjem postojećeg osmogodišnjeg obveznog obrazovanja odstupa od usklađivanja trajanja obveznog obrazovanja u zemljama Europske unije. (Rosandić, 2005) Također znanstvena javnost smatra da Hrvatska ne treba obrazovnu standardizaciju već obrazovnu diversifikaciju koja će omogućiti da se svaki pojedinac razvije optimalno i da se od svakog pojedinca dobije maksimalno. (Polić, 2005)

Nacionalni obrazovni standard nije gotova stvar, već je podložan stalnim promjenama i evaluaciji. On ne može dati recepte i sputavati bilo čiju kreativnost.

"U našem HNOS-u i katalogizaciji radi se prije svega o programskom rasterećenju, redukciji i aktualizaciji sadržaja. To je ogroman učinjeni posao, vrijedan svake pohvale, ali tek garniran stvaranjem najnužnijih popratnih naputaka za njegovu realizaciju. Tome svakako nedostaje okvir organizacijskog sustava u koji se ugrađuju prethodno spomenuti elementi standarda, a još više kurikularni okvir, kako se to inače u svijetu radi." (Previšić, 2005, 4)

5. Plan budućnosti-razvoj obrazovanja

Navest ćemo različite planove koji su određenjem ciljeva željeli istaknuti suvremene odlike obrazovanja.

U dokumentu za međunarodno razumijevanje iz 1974. UNESCO navodi svrhe koje učenici trebaju ostvariti tijekom obrazovanja a to su:

- Poštivanje vlastite kulture i društva
- Zaštita osobnih interesa i interesa društva
- Povjerenje u sposobnost čovječanstva da shvati sredinu
- Poštivanje drugih kultura i običaja
- Poštivanje demokratskog procesa, nacionalnoga i međunarodnoga
- Pomoć onima koji trpe siromaštvo ili nepravdu.

Više nego ikada, ove su svrhe temelj dobrog obrazovanja. Dijete koje se uči poštivanju sebe i drugih, razumijevanju i toleranciji, te razvije osjećaj empatije zaslužuje se zvati obrazovanim članom društva. Nadalje, njegov će osobni rast biti potpomognut znanjima o kojima će učiti i sposobnostima te vještinama koje će stjecati i usavršavati.

Tri su temeljne potrebe učenja objavljene u *Svjetskoj deklaraciji o obrazovanju*, 1990. godine, a to su: čitanje i pisanje, računanje i sposobnost rješavanja problema.

Citirat ćemo članak 1: "Te potrebe sadržavaju i nužna oruđa učenja (npr. pismenost, usmeno izražavanje, poznavanje brojki i rješavanje problema) te temeljne sadržaje učenja (npr. znanje, umijeća, vrijednosti i stajališta) koji su potrebni ljudima da prežive,

potpuno razviju svoje sposobnosti, da žive i rade u dostojanstvenim uvjetima, sudjeluju u razvoju, poboljšavaju kvalitetu svog života, donose utemeljene odluke i nastave učiti."

H. Gudjons (1994.) kao ciljeve obrazovanja postavlja:

- Rad
- Racionalnost i znanost
- Subjektivnost i prerada zbilje
- Vrijednosno usmjerenje i etika.

Marsh navodi da su zajednički ciljevi školovanja:

- Akademske naravi (ovladavanje temeljnim sposobnostima, intelektualni razvoj)
- Profesionalne (navike i stavovi glede sudjelovanja u gospodarskom životu)
- Društvene (građansko sudjelovanje, moralni karakter) i
- Osobne naravi (emocionalne i tjelesne dobrobiti, stvaralaštvo, estetsko izražavanje).

U rezultatima DfES-a iz 2001. godine, koju je Uprava rada (Labour government) poticala je stvaranje društva koji prosperira, te je u skladu s time, obrazovanju dana prednost. Estelle Morris, tadašnja ministrica obrazovanja, poručila je sljedeće: "Naše je uvjerenje da za izgradnju ekonomije koja će nastaviti ovaj uspjeh u globalnom tržišnom svijetu, trebamo bolje obrazovanu i visoko specijaliziranu radnu snagu. Isto je tako važno da gradimo ugodno, poželjno i sveobuhvatno društvo u kojem će svatko imati mogućnost da ostvari svoje potencijale u potpunosti." (Bartlett, 2003, 54)

DfES (2001) je posredstvom svoga petogodišnjega plana istraživanja i razvoja ponudio sljedeće objektivne:

- Omogućiti učenicima optimalan početak u obrazovanju kako bi imali bolje temelje za buduću naobrazbu
- Ovlastiti mlade ljude da razviju i opskrbe, opreme sebe s vještinama i sposobnostima, znanjima i osobnim kvalitetama potrebnima za život i rad
- Hrabriti i ovlastiti odrasle da uče, poboljšaju svoje vještine i obogate svoje živote.

Obrazovanjem, dakle, treba osigurati temeljna i široka opća znanja koja će biti oslonac za daljnje specijalističko usavršavanje, ali i znanja u vidu sposobnosti za zapošljavanje i ekonomski život. Osim znanja od velike su važnosti temeljne ljudske vrijednosti, kao i stavovi koje učenik izražava, jer školsko se obrazovanje ne ograničava samo na usvajanje osnovnih znanja iz čitanja, pisanja i računanja već otvara djetetu šire perspektive i mogućnosti.

Zaključujemo da škola treba omogućiti djetetu usvajanje i provođenje demokratskih načela tolerancije, suradnje, odgovornosti i poštivanja prava drugoga. Zatim treba poticati razvoj znanja, stručnosti i sposobnosti kao i osobnih stavova svakog učenika. Na taj način pridonijet će usmjeravanju i oblikovanju učenikove buduće reakcije u od-

nosu na zahtjeve što će ih pred njega postavljati srednja škola, svijet rada, roditelji ili društvo u cjelini.

Budući je razvoj obrazovanja usmjeren prema procesima učenja kojima je cilj stjecanje temeljnih znanja, sposobnosti rješavanja problema, pripremanje za izazove budućnosti i razvijanje sposobnosti učenika. Mogućnost je to za razvoj potrebnih potencijala i izvor znanja, vrijednosti i vještina vitalnih za dobrobit pojedinaca i nacije. Svaki pojedinac moći će tako svojim znanjem i iskustvom, socijalnom brigom, etičkim ponašanjem, korektnim društvenim odnosima i komunikacijom zadužiti svoju zajednicu a time i svijet.

"Znanje za život" danas označava potrebu otkivanja i razvijanja samostalnosti, kompetentnosti, inovativnosti, sposobnosti održavanja i obnavljanja umijeća oblikujući pritom kvalitetniji i humaniji međusobni društveni suodnos.

Ukoliko učenici tijekom obrazovnoga procesa zadovolje svoje osnovne potrebe poput: potrebe opstanka, ljubavi, pripadanja, moći, slobode i zabave, razvijat će i poštovanje te odgovornost prema ljudima i radu. Svojim napredovanjem i ostvarivanjem potencijala doprinijet će kulturnom identitetu društva.

Suvremeno obrazovanje i moderna nastava trebaju poticati kvalitetan rad uz mogućnost snalaženja u različitim situacijama, omogućiti učenicima da kažu što žele, da sudjeluju u radu ali i u planiranju. Valja im omogućiti da aktivno i samostalno demonstriraju sadržaje, da se koriste stečenim znanjima, da se ispravljaju učenjem putem pogrešaka, te da razvijaju vlastite dispozicije i sklonosti.

Očito je da društvo budućnosti postaje društvo koje uči, tzv. learning society.

Zadatak epohe bio bi razviti i kultivirati sposobnost mišljenja i sposobnost samostalnog učenja, čime postavljamo učenike kao subjekte u središte didaktičkog djelovanja. Do izražaja treba doći originalnost svakog pojedinca i njegova inovativnost. Poticanje učeničke samosvijesti i samopouzdanja obilježja su koja pridonose poboljšanju kvalitete odgoja i obrazovanja.

Globalni pritisak koji je vodio prema internacionalnom razvoju politike dotakao se i područja obrazovanja. Taj se porast uvidio u važnosti doživotnog učenja ili kako ga nazivaju englezi "lifelong learning".

Termin "doživotan" predlaže da učenje započne rođenjem, da se nastavlja kroz rano djetinjstvo putem obvezatnog, zatim poslije obvezatnog obrazovanja te da nikada ne prestane, odnosno da traje tijekom cijeloga života.

Literatura

- Bartlett, S. (2003), *Education for Lifelong Learning*. (U: Education studies, ur. Bartlett, S. Burton, D.), London: SAGE Publications.
- Bruner, J. (2000), *Kultura obrazovanja*, Zagreb: Educa.
- Craft, A. (2001), *Creativity in education*, London: Continuum.

- DfES (2001), *Education and Skills: Delivering Results. A Strategy to 2006.*, Sudbury: DfES Publications.
- Dobrota, S. (2000), *Obrazovanje u 20. stoljeću*. (U: Život i škola br. 4, 4-17) Osijek: Pedagoški fakultet.
- Dryden, G. i Vos, J. (2001), *Revolucija u učenju*, Zagreb: Educa.
- Gudjons, H. (1994), *Pedagogija- temeljna znanja*, Zagreb: Educa.
- Jelavić, F. (1994), *Didaktičke osnove nastave*, Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Legrand, L. (1993), *Obrazovne politike*, Zagreb: Educa.
- Marsh, C. J. (1994), *Kurikulum: temeljni pojmovi*, Zagreb: Educa.
- Mialaret, G. (1989), *Uvod u edukacijske znanosti*, Zagreb: Školske novine.
- Mijatović, A. (1999), *Sustav odgoja i obrazovanja*, (U: Mijatović, A. (ur.), Osnove suvremene pedagogije), Zagreb: Hrvatski pedagoško- književni zbor, str. 291-336.
- Mijatović, A. (2000), *Leksikon temeljnih pedagoških pojmova*, Zagreb: Edip.
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (2005), *Vodič kroz Hrvatski nacionalni obrazovni standard za osnovnu školu*, Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.
- Necka, E. (1992), *Creative Thinking*, Krakow: Universitas
- Pastuović, N. (1999), *Temeljne zakonitosti obrazovanja i odgoja*, (U: Mijatović, A. (ur.), Osnove suvremene pedagogije), Zagreb: Hrvatski pedagoško- književni zbor, str. 149-174.
- Polić, M. (2005), *HNOS je utemeljen na pedagogiji 19. stoljeća*, (U: Školske novine br. 35, 3) Zagreb: Školske novine.
- Prema društvu koje uči: Poučavanje i učenje* (Bijeli dokument o obrazovanju). (1996), Commission of the European Communities, (White Paper on Education and Training: Teaching and Learning - Towards the Learning Society. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1995.), Zagreb: Educa.
- Previšić, V. (1999), *Škola budućnosti: humana, stvaralačka i socijalna zajednica*, (U: Napredak (1330-0059) 140 (1999.), 1; 7-16), Zagreb: Hrvatski pedagoško- književni zbor
- Previšić, V. (2005), *Kurikulum se ne izvodi iz obrazovnih standarda*, (U: Školske novine br. 30, 2), Zagreb: Školske novine.
- Rosandić, D. (2005), *Iz promašaja u promašaj*, (U: Školske novine br. 30, 6), Zagreb: Školske novine.

"LA SOCIETÀ CHE STUDIA": ASPETTI STORICO-SOCIALI DELL'ISTRUZIONE

R i a s s u n t o

Consideriamo l'istruzione come categoria storica e sociale, come processo dell'attività educativa e come istituzione. Essa si trova in rapporto diretto con la necessità di produzione di beni materiali, con il grado di sviluppo della scienza e della tecnologia, con l'ideologia che in sé incorpora diversi obiettivi e con l'ordinamento politico di una determinata società. Tre direzioni dell'istruzione si sono ampliate attraverso la storia: lo sviluppo della capacità dell'individuo, l'abilitazione per le funzioni vitali, la tutela, il trasferimento e l'uso di conoscenze spirituali, culturali, scientifico-empiriche ed esperienze dell'essere umano. L'istruzione, in cui l'attività degli alunni viene posta come elemento secondario, non ottiene i risultati desiderati, mentre una preparazione insufficiente degli alunni per il proseguimento degli studi e l'incapacità

di confrontarsi con le situazioni della vita diventa il problema chiave del giorno d'oggi. Ci introdurrà lo "Standard nazionale croato dell'istruzione" (HNOS) in una nuova dimensione educativa?

Parole chiave: *istruzione, aspetti storici, paradigmi pedagogici, attività, individualità, predisposizione, alleggerimento, HNOS*

"THE SOCIETY WHICH STUDIES": SOCIO-HISTORICAL ASPECTS OF EDUCATION

S u m m a r y

We consider education as a historical and social category, as a process of educational activity and as an institution. It is in direct connection with the need of material good production, with the stage of scientific and technological development, with the ideology which incorporates in itself various aims and with the political system of a particular society. Three directions have been expanded throughout history: development of capability of the individual, training for living functions, conservation, transfer and usage of spiritual, cultural, scientific and empiric knowledge and human experiences. Education in which the activity of pupils is still a secondary factor does not achieve the expected results, whereas the insufficient preparation of pupils to continue their schooling and the incapacity of dealing with living situations becomes the major issue of these days.

Is the proposed "Croatian National Educational Standard" going to introduce ourselves into a new educational dimension?

Key words: *education, historical aspects, pedagogical patterns, activity, individuality, predisposition, reduction, "HNOS"*